

TÜRKİYE’NİN SAĞLIK DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SOMALİ, SUDAN VE AFGANİSTAN ÖRNEKLERİ*

Miraç KADIOĞLU* Hasan Giray ANKARA**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin uluslararası sağlık politikalarının etkililiğini ve Türkiye’nin yumuşak gücüne katkılarını ortaya çıkarmaktır. Böylelikle çalışma Türkiye’nin uluslararası sağlık stratejisine katkıda bulunmayı da amaçlamaktadır. Bu maksatla Türkiye’nin sağlık hizmetlerinin yoğunlaştığı Sudan, Somali ve Afganistan’da yerel sağlık aktörlerine anket uygulanmıştır. Türkiye’nin dış politikası ve uluslararası sağlık politikası hakkında bilgi sahibi olan 42 aktör kartopu örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Kullanılan veriler sırasıyla betimleyici (tematik) ve içerik analizlerine tabi tutulmuştur. Buna göre, Türkiye'nin sağlıkla ilgili faaliyetlerinin mevcut ihtiyaçları karşılamamasına rağmen, Türkiye ile seçilen ülke arasındaki ilişkilerin iyi olduğu tespit edilmiştir. Aktörler, Türkiye'nin ilgili ülkedeki sağlıkla ilgili faaliyetlerinin çoğunun kamudan ziyade özel sektöre katkı yapan altyapı ve sağlık hizmetleri sunumu ile ilgili faaliyetler olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türk diplomatik faaliyetlerinin sağlık üzerinden değerlendirilmemesinin sağlıkla ilgili faaliyetlerin yetersiz ve/veya etkisiz tanıtımına işaret ettiğine inanılmaktadır. Son olarak, sağlık eğitimi faaliyetlerinin sayısındaki artışların yerel sağlık otoriteleri tarafından beklendiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Politikaları, Dış Politika, Yumuşak Güç, Sağlık Diplomasisi, Türkiye’nin Uluslararası Sağlık Politikası

Jel Kodları: H51, H52, H53, H75

---

* Bu makale 2020 yılında Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi Hasan Giray ANKARA danışmanlığında hazırlanan “Yumuşak Güç Unsuru olarak Türkiye’nin Uluslararası Sağlık Politikası” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.”

* Öğretim Görevlisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, miraç.kadioglu@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1902-4494

** Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, hg.ankara@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8058-1428

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application:

Düzeltilme Tarihi / Revision Date:

Kabul Tarihi / Acceptance Date :

EVALUATION OF TURKEY’S HEALTH DIPLOMACY ACTIVITIES: SOMALIA, SUDAN AND AFGHANISTAN SAMPLES

ABSTRACT

The aim of this study is to identify the effectiveness of Turkey's international health policies and to assess their contributions to Turkey’s soft power. By doing this, the research also aims to contribute to Turkey's international health strategy. To do this, a questionnaire was applied to the local health actors in Sudan, Somalia and Afghanistan, where Turkey's health services are concentrated the most. Those 42 actors having information about Turkey's foreign policy and international health policy are selected according to snowball sampling methodology. The data exploited were subjected to descriptive (thematic) and content analyses respectively. Accordingly, it is identified that the relations between Turkey and the selected country are good, despite Turkey's health-related activities do not meet the existing needs. The actors emphasize that most of Turkish health-related activities in the relevant country is about infrastructure and the provision of healthcare services which contribute to private sector rather than public. In this context, it is believed that lack of the evaluation of Turkish diplomatic activities over health indicates inadequate and/or ineffective promotion of health-related activities. Finally, it is understood that the increases in the number of health education activities are expected by the local health authorities.

Key Words: Health Policies, Foreign Policy, Soft Power, Health Diplomacy, Turkey's International Health Policy

Jel Codes: H51, H52, H53, H75

1. GİRİŞ

Diplomasi kavramı özellikle günümüzde daha çok kamu olgusunu ön plana çıkarmış ve dolayısıyla kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları devletlerarası ilişkilerde önemli kavramlar haline gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde savaş, askeri kapasite, savunma sanayisi, asker sayısı vb. unsurların tek başına bir güç unsuru olamayacağı anlaşılmaya başlanmıştır (Yağmurlu, 2017:11). Devletlerin dış politika söylemlerindeki Sert Güç (Hard-Power) olarak ifade edilen askeri gücün tek başına meşru kabul edilmek için yeterli görülmemesi, korku ve tehdit üzerinden sürdürülen politikaların toplumlar ve dünya kamuoyu nezdinde karşılığını yitirmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Yumuşak Güç kavramı Joseph Nye tarafından, diğerlerinin tercihlerini şekillendirebilme becerisi olarak da ifade edilmektedir (Nye, 2004:162). Bu yüzden yumuşak güçte hedef kitle çok önemlidir. Çünkü söz konusu politikaların başarı ya da başarısızlığının belirleyicisi hedef kitledir. Hedef kitle bir devletin amaçlarının meşru olduğuna inanırsa, teşvik ve tehdit kullanmadan söz konusu topluluğu bir şey yapmaya ya da yapmamaya ikna edebilir. Hedef kitle değiştikçe politikalar da değişim gösterecektir. Buna bağlı olarak yumuşak güç statik değildir, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir (Nye,

2004:73). Orta Asya'daki herhangi bir ÷lkeye olan yaklaşım ve faaliyetleriniz Güney Amerika ya da Afrika'da aynı sonucu vermeyebilir. Bu noktada söz konusu toplumun yaşam biçiminden kültürüne, dini ve toplumsal değerlerinden kaynaklı birçok farklılıklar görülecek ve bu durum farklı yaklaşım ve politika geliştirilmesini gerektirecektir. Bu yüzden bu çalışma kapsamında söz konusu ÷lkeler ile ilişkilerin (veya iyi ÷lke algısının) motivasyonunun ne olduğu da anlaşılmaya çalışılmıştır. Sağlığın da dış politikada yükselen bir trend olması ile, hedef kitleden alınan geri bildirimler doğrultusunda sağlık ile ilgili söz konusu faaliyetler ölçülebilir, geliştirilebilir ve gelecekle ilgili politikaların temeli atılabilir. Bu çalışma kapsamında incelenen hedef kitlenin Somali, Sudan ve Afganistan'daki yerel sağlık aktörleri olması, yapılan faaliyetlerin etkisini ölçülebilir kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Sudan, Somali ve Afganistan'da gerçekleştirmiş olduğu sağlık ile ilgili faaliyetlerinin verimliliği ve yumuşak güç olma potansiyeli önemli bir dış politika argümanı olma özelliği taşımaktadır. Sağlık genellikle hem dış hem de güvenlik politikalarında insani ve stratejik amaçlar için kalkınma yardımı şeklinde varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyılda sağlığa yatırım yapmak sadece insani bir hareket olmaktan ziyade ekonomik kalkınma için makul bir yatırım modeli olarak kabul edilmiştir (TASAM, 6.8.2019).

Gelişmekte olan ÷lkelerin sağlık ihtiyaçlarına yatırım yapmak onların ekonomik büyüme ve gelişme stratejilerinin temel bir bileşeni olarak gereklidir. Hükümetler ve devletler uluslararası kalkınma, yoksulluğun azaltılması ve insani durumun iyileştirilmesi ile ilişkili bir yaklaşım olarak sağlık yardımları yapmayı sürdürmektedir. Sağlık politikalarının uluslararası ilişkiler teorileri ile açıklanması dış politika hedeflerinin belirlenmesinde ve devlet politikalarının ulusal hedeflerine oturtulmasında önemli bir yere sahiptir. Her devletin kendine has yumuşak gücü olduğu varsayımdan hareketle uluslararası sistemde özellikle gelişmekte olan devletlerin üçüncü dünya ÷lkeleri ile yürüttükleri diplomatik faaliyetlerinde "sağlık" alanının ayrı bir önemi bulunmaktadır (Michaud, Kates, 2013:24-28). Bu bilgiler ışığında küresel sağlık diplomasisi hükümetlerin ve devlet dışı aktörlerin sağlık ile ilgili faaliyetleri koordine etmeye çalıştıkları uygulamaları tanımlamak için bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Hayran vd., 2017:19-22).Yapılan bir hastane, sağlık hizmeti ya da sağlık personeli eğitim protokolü ve ardından farklı sektörlerde yapılması planlanan yatırım kararları, projeler, diplomatik temsilcilik sayısındaki artış, askeri, ekonomik ve diğer sektörler ile olan ilişkileri dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Örneğin Çin'in Afrika kıtasında yürütmüş olduğu sağlık ile ilgili faaliyetleri (sağlık hizmeti, sağlık eğitimi vs.) uzun vadede Çinli şirketler için fırsat olarak gör÷lmektedir. Nitekim çeşitli altyapı yapım işleri demiryolları vs. gibi hizmetler Çinli firmalar tarafından yapılmaktadır. Çin medikal diplomasinin küresel oyuncularından birisi olmakla birlikte bu diplomasi türünü dış politika stratejisi olarak sürdürmektedir (Youde, 2008: 27-30).

Sağlık diplomasisi kavramı yumuşak güç ile ilişkili olarak sürekli gündemde olmakla birlikte birçok ÷lkenin dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin 2001 yılından itibaren aktif dış politika faaliyetlerine girişmesi ve özellikle T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın

söylemlerindeki gönül coğrafyası olarak tabir edilen bölgelere yönelik girişimlerin sağlığın iyileştirilmesine ve kalkınmaya yönelik bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Stratejik öneme sahip bu bölgelere yönelik olarak, sağlık hizmeti sunan hastanelerin, kliniklerin inşası ve işletilmesi, sağlık taramaları, sağlık eğitimleri, sağlık okullarının açılması gibi bir dizi faaliyetler üzerinden sürdürülen diplomatik ilişkilerin Türkiye algısını ne derecede etkilediği önem taşımaktadır (Başer vd. 2015:15). Bu noktada, çalışma kapsamında Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin yoğunlaştığı Somali, Sudan ve Afganistan'daki faaliyetlerin etkisi ve verimliliği sorgulanmaktadır. Bu süreçte yerel sağlık aktörlerinin görüşlerinin ve değerlendirmelerinin ortaya konulmasının Türkiye'nin yurtdışındaki sağlık politikalarının oluşturulmasında önem arz edeceği düşünülmektedir. Sudan, Somali ve Afganistan'da ülkemizin benimsediği aktif dış politika gereği sağlığın geliştirilmesi ve kalkınmaya yönelik girişimlerin yoğun olması sebebiyle çalışma kapsamında bu üç ülkenin çalışılması tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın da amacı, söz konusu ülkelerde sürdürülen sağlık ile ilgili faaliyetlerin hangisinin daha etkili olduğu, bu faaliyetlerin Türkiye algısını (yumuşak gücünü) nasıl ve ne oranda etkilediğini tespit etmek olacaktır. Elde edilen veriler ile Türkiye'nin sağlık faaliyetleri ve sunduğu hizmetin geliştirilmesi, mevcut durumun analiz edilerek geliştirilen önerilerle uluslararası sağlık politikalarına etkisinin artması ve maliyetin azaltılmasına katkı sağlayacak strateji önerilerinde bulunulması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın temel amacına bağlı olarak ikincil amaç ise, Türkiye'nin uluslararası sağlık ile ilgili faaliyetlerinin etkisi ve dış politikaya katkısını, dolayısıyla yumuşak gücünü tespit etmek ve bu anlamda Türkiye'nin uluslararası sağlık stratejisinin belirlenmesine katkıda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin sağlık hizmetlerinin yoğunlaştığı Sudan, Somali ve Afganistan'daki sağlık aktörlerinden mevcut diplomatik ilişkiler ve Türkiye'nin sağlık alanındaki dış politikası ve Türkiye'nin ilgili ülkede halihazırda sürdürmüş olduğu sağlık ile ilgili faaliyetleri, bu faaliyetlerin ihtiyacı karşılayıp karşılayamadığı ve bu faaliyetlerin iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği konuları hakkında görüşleri derlenmiştir.

2. Yöntem

Çalışma, 2019'un son çeyreği ile 2020'nin ilk çeyreği süresince Somali, Sudan ve Afganistan'da ikamet eden ve iki ülke arasındaki ilişkilere hâkim idareci, yönetici, akademisyen, doktor, öğretmen ve idari görevli sağlık personellerinden oluşan 42 bilir kişi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma türünün kullanıldığı bu çalışmada, kişilerin konu ile ilgili görüşlerini öğrenmek için açık uçlu sorular sorulmuştur. Dolayısıyla çalışmanın evrenini Sudan, Somali ve Afganistan'da sağlık sektöründe hem yönetici pozisyonunda olan hem de Türkiye'nin uluslararası sağlık politikalarını ve işleyişini bilen yerel kişiler oluşturmaktadır. Belirli alanlarda yapılan araştırmalarda o konu hakkındaki bilgi ve tecrübesi olan kişilere ulaşmanın zorluğu, araştırmacıyı kartopu örnekleme yöntemine sevk etmektedir. Kartopu veya zincir örnekleme tekniği, evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Gliner vd.

2011:42). Bu çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden olan kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Görüşüne başvurulmuş kişilere 23 açık uçlu soru sorulmuştur. Soru sayısının fazla olmasının sebebi konu ile ilgili görüşlerin derinlemesine öğrenilmesi ve detaylandırılması maksadını taşımaktadır. Öncelikli olarak katılımcılara, iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik iki soru sorulmuştur. Daha sonra ise, Türkiye'nin mevcut dış politikası hakkındaki bilgi ve görüşlerini içeren beş soru sorulmuştur. Ardından da katılımcılara, sağlık diplomasisi ile ilgili faaliyetlerinin tanınırlığı, kalkınmaya yönelik katkısı ve diplomatik ilişkilere etkisini içeren sorular yöneltilmiştir. Son olarak, Türkiye'nin, Somali, Sudan ve Afganistan'da sağlık alanında muhtemel rakiplerini tespit etmek maksadıyla diğer ülkeler ile kıyaslanmasına yönelik görüşleri alınmıştır. Elektronik ortamda doldurulabilir formatta olan ve açık uçlu sorulardan oluşan bu anketler İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanmıştır. Anketlere verilen cevaplar yabancı dilde ise Türkçeye tercüme edilerek, Türkçe ise olduğu gibi alınmıştır. Elektronik ortamda doldurulabilir formatta hazırlanan ve 23 açık uçlu sorudan oluşan anketlerin uygulanmasıyla elde edilen veriler; önce betimleyici (tematik) analize, ardından da içerik analizine tabi tutulmuştur. Görüşmelerin analizi manuel olarak yapılarak, probleme ilişkin tema, kategori ve kodlar oluşturulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevapların çözümlenmesi ve araştırma kabulleri çerçevesinde yorumlanması araştırmacılar tarafından yapılmıştır.

Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular;

- (Somali, Sudan, Afganistan) ve Türkiye arasındaki uluslararası ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
- (Somali, Sudan, Afganistan) ile Türkiye arasındaki ilişkiler son on yılda nasıl gelişti?
- Türkiye'nin sizin için anlamı nedir?
- Türk dış politikası hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Türkiye'nin yardımları ve yatırım faaliyetleri (Somali, Sudan, Afganistan) -Türkiye ilişkilerinde ne kadar etkili?
- Sizce Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel rolünün Türkiye'nin mevcut diplomatik faaliyetleri üzerinde bir etkisi var mı?
- Türkiye'nin yardımları ve yatırım faaliyetleri Somali'nin kalkınmasında ne kadar etkili?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan) 'da sağlıkla ilgili hangi faaliyetleri devam ediyor?
- Bu faaliyetlerin hayata geçirilmesinde halihazırda Türkiye ile ilişki içinde olan kişiler ne kadar etkili?
- Bu faaliyetlerin hayata geçirilmesinde Türkiye ile (Somali, Sudan, Afganistan) arasındaki diplomatik ilişkiler ne kadar etkili?
- Bu faaliyetlerin hayata geçirilmesinde Recep Tayyip Erdoğan ne kadar etkili?
- Türkiye'nin devlet kurumları aracılığıyla sağlıkla ilgili faaliyetleri (Somali, Sudan, Afganistan) 'da ki ihtiyaçları ne ölçüde karşılamaktadır?

- Türkiye'nin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlıkla ilgili faaliyetleri (Somali, Sudan, Afganistan) 'da ki ihtiyaçları ne ölçüde karşılamaktadır?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan)'da ki sağlıkla ilgili faaliyetleri, (Somali, Sudan, Afganistan) ile Türkiye arasındaki ilişkilerde ne kadar etkili?
- Türkiye'nin sağlıkla ilgili hangi faaliyeti (Somali, Sudan, Afganistan) ve Türkiye arasındaki ilişkilerde en büyük etkiye sahiptir?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan)'da ki sağlıkla ilgili faaliyetleri, (Somali, Sudan, Afganistan) ve Türkiye arasındaki iş birliğinde ne kadar etkilidir?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan)'da ki sağlıkla ilgili faaliyetleri, (Somali, Sudan, Afganistan) ile Türkiye arasındaki öğrenci hareketliliği üzerinde ne kadar etkilidir?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan) 'da ki sağlıkla ilgili faaliyetleri, (Somali, Sudan, Afganistan) 'da Türkçeye olan ilgide ne kadar etkilidir?
- Recep Tayyip Erdoğan, (Somali, Sudan, Afganistan)'da Türkiye'nin sağlıkla ilgili faaliyetlerini hayata geçirmede ne kadar etkili?
- (Somali, Sudan, Afganistan) 'da Türkiye dışında hangi ülkelerde sağlıkla ilgili faaliyetler var?
- Türkiye'nin (Somali, Sudan, Afganistan)'da sağlıkla ilgili faaliyetleri hayata geçirme konusunda diğer ülkelere göre bir avantajı olduğunu düşünüyor musunuz?
- Gelecekte (Somali, Sudan, Afganistan) sağlık sistemi ve sağlık hizmetleri için altyapı geliştirmede (Somali, Sudan, Afganistan) ile iş birliği içinde hangi ülkeyi görmek istersiniz? Lütfen nedenleri ile açıklayınız.
- Gelecekte ülkenizde Türkiye'nin sağlıkla ilgili faaliyetlerinden hangisini (sağlık yardımları, sağlık eğitimi ve sağlık hizmetleri gibi) daha çok görmek isterdiniz? Lütfen nedenleri ile açıklayınız.

3. Tartışma

Türkiye'nin son 20 yıl içerisinde sağlık ile ilişkili sınır dışı faaliyetleri etkisini arttırdığı dikkat çekmektedir. Gerek devlet kanalıyla gerekse sivil toplum kuruluşları ve çeşitli vakıflar aracılığıyla ihtiyaç duyulan ve stratejik öneme sahip bölgelerde sürdürülen sağlık ile ilişkili faaliyetlerin Türkiye algısını ne derece etkilediği ve dış politikasında ne kadar etkin kullanılabildiği konusu ayrı bir önem taşımaktadır. Genellikle az gelişmiş ülkeler üzerinden sürdürülen sağlık diplomasisi faaliyetleri yumuşak güç ve dış politika ile ilişkilendirilmektedir. Ali ve Kerr (2014: 10-50) kalkınmaya yönelik yardım yapılmasının, sağlık hizmetlerinin sunulmasının ya da sağlık eğitiminin verilmesinin uzun vadeli stratejik avantaj ve bir dış politika hedefi olduğunu belirtmiştir. Karabektaş (2018: 82-85) gelişmekte olan ülkelerin sağlık diplomasisi faaliyetleri daha çok uluslararası prestijlerine katkı sağlamakta olup dış politika hedeflerine ulaşmak için bir yumuşak güç unsuru niteliği taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'nin Somali, Sudan ve Afganistan'da sürdürmüş olduğu sağlık ile ilgili faaliyetlerin ihtiyacı karşılayıp karşılayamadığı ve bu faaliyetlerin iki ülke arasındaki ilişkileri

nasıl etkilediği ile ilgili olarak yerel sağlık aktörlerinin görüş ve değerlendirmelerinin neler olduğu öğrenilmeye çalışılmış ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara, açık uçlu sorulardan oluşan anket formu aracılığıyla iki ÷lke arasındaki ilişkilerin mevcut durumu, Türkiye'nin dış politikası hakkındaki görüşleri, sağlık diplomatik faaliyetlerinin tanınırlığı, kalkınmaya yönelik katkısı ve diplomatik ilişkilere etkisi, söz konusu (Somali, Sudan ve Afganistan) ÷lkelerde sağlık alanında muhtemel rakiplerini tespit etmek maksadıyla diğer ÷lkeler ile kıyaslanmasına yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 1: Türkiye'nin Somali, Sudan ve Afganistan ile "Mevcut İlişkiler" Teması				
Mevcut İlişkiler %	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Çok İyi	%50	%33,3	%53,3	%50
İyi	%31	%33,3	%33,3	%16,6
Yetersiz	%14,3	%33,3	%6,6	%33,3
Nötr	%4,7		%6,6	

İki ÷lke arasında mevcut ilişkilerin nasıl olduğu konusunda katılımcıların yarısı (%50) 'Çok İyi' değerlendirmesinde bulunmuştur. Tablo 1'deki veriler ÷lke çapında incelendiğinde; araştırmaya Somali'den katılanların yarısından fazlası (%53,3), 2011 yılında Somali'de yaşanan kuraklık ve açlık krizi dolayısıyla dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Somali ziyareti ve neticesinde insani yardımların artması ile iki ÷lke arasındaki ilişkilerin ivme kazandığını düşünmektedir. Araştırmaya Afganistan'dan katılan katılımcıların %50'si iki ÷lke arasındaki ilişkilerin 'Çok İyi' olduğunu beyan ederken, halk nezdinde ve devlet nezdindeki görüşlerin farklı olabileceği vurgusunda bulunmuştur. Dolayısıyla Afganistan'daki siyasi iktidarsızlığın ve değişikliklerin iki ÷lke arasındaki ilişkileri etkileyebileceği fakat söz konusu sağlık ile ilgili faaliyetlerin halk nezdinde yumuşak güç olarak bir karşılığı olduğu söylenebilir.

Tablo 1'deki veriler doğrultusunda katılımcıların Somali ile olan ilişkilerin belirli bir dönemden sonra ivme kazandığı ve iki ÷lke arasındaki ilişkilerin çok kapsamlı bir boyut taşıdığı konusunda görüşler yer almaktadır;

"Türkiye ile Somali yüzyıllardan beri var olan ilişkileri mevcuttur fakat 1923'te cumhuriyetin kuruluşu ile zayıflayan Türkiye ve Somali ilişkileri 2011'de Somali'de yaşanan kuraklık ve açlık sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti dönemin başbakanı olan Sayın Erdoğan'ın Somali ziyareti ile ivme kazandı. Bu ziyaret ile

başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler Ticaret, Eğitim, Sağlık ve İnsani yardımlar şeklinde devam etti. Somali halkının en zor döneminde yanında olan tek devlet unvanını kazanan Türkiye, Somali insanların gönlüne yerleşti ve bu ziyaret sayesinde Tüm Somali İş-insanları diğer ülkelerdeki sermayelerini çekerek Türkiye yatırım yapmalarını sebep oldu. Her gün büyüyen iki ülkenin ilişkileri Somali, kardeş Türkiye devletinin sayesinde tüm zorlukları aşmaktadır”. Benzer şekilde Türkiye'nin ilgili ülkelere olan katkısının iki ülke arasındaki ilişkilerde kilit rol oynadığına ilişkin görüşler mevcuttur. Bunlardan bazıları;

“Somali'de faaliyet gösteren birçok Türk kuruluşu var, hepsi Somali toplumumuzun yeniden inşasına ve gelişmesine katkıda bulunuyorlar. Ülkeyi ve Somali halkını etkileyen birçok konuya katılımında önemli bir rol oynamaktadırlar. Türkiye yollar, hastaneler ve okullar inşa etti ve iyi gidiyorlar, eğitim, sağlık ve tarıma katıldılar. Türk silahlı kuvvetleri mensupları tarafından Somali askerlerinin eğitimi üstlenildi. Türkiye, insani yardıma ihtiyaç duyulan bir zamanda Somali'ye yardım etti. Hepsi Türkiye'nin Somali'ye olan ilgisinin kanıtı”.

“Türkiye, tüm uluslararası forumlarda Somali'nin yanında bulunan ülkelerin başında gelir, Somali'ye Türkiye'nin devam eden yardımı Somali'nin acil temel ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir”.

Siyaset ve halk nezdindeki ilişkilerin farklı olabileceğine dair görüşler de yer almaktadır;

“Son yıllarda Afganistan'da yaşanan siyasi iktidardaki değişiklik az da olsa uluslararası ilişkilerini etkilemiştir. Bu ilişkiler devlet düzeyinden ziyade STK ve bağımsız kuruluşlarla sağlandığını düşünmekteyim”.

“Sıradan Somali halkı Türkiye'nin Somali'deki varlığından gayet memnun. Ancak, belki bazı politikacılar kendi siyasi hedefleri uğruna bu görüşe katılmıyorlar”

“Yapılan faaliyetler her açıdan Afganistan halkının çok memnun etmektedir ancak devlet düzeyinde de aynı karşılığın alındığını düşünmüyorum çünkü devlet/hükümet her zaman halkı yansıtmayabilir, özellikle de Afganistan gibi bir ülkeden bahsediyorsak”.

“Türkiye'nin dış politikasının çok hareketli olduğunu düşünüyorum. Biraz daha istikrarlı politika izlenilebileceği kanaatindeyim. Müslüman topluluklar Türkiye'yi her ne kadar çok seviyorlarsa da maalesef bunlar devletler bazında resmi olarak karşılık bulamamaktadır”

Tablo 2: Türkiye'nin Diplomatik Faaliyetlerinin “Kapsamı” Teması				
Diplomatik Faaliyetlerin Kapsamı %	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Dost ve Kardeş Ülke Yaklaşımı	%54,7	%50	%50	%83,3
	%35,7		%43,3	%33,3

Dini-Kültürel Yaklaşımı	Bağlar				
Stratejik Yaklaşımı	Ortaklık	%33,3	%33,3	%40	
Yardımlar		%23,8	%16,6	%23,3	%33,3
Siyasi Yaklaşım		%21,4	%33,3	%20	%16,6
İnsani Diplomasi		%16,6		%16,6	
Sağlık Diplomasisi		%4,7		%6,6	

Tablo 2’teki veriler incelendiğinde her üç ülkedeki katılımcıların yarısı ya da daha fazlası Türkiye’nin kendi ülkeleriyle olan diplomatik ilişkilerinde dost ve kardeş ülke yaklaşımında bulunduğunu beyan etmiştir (%54,7). Ayrıca Müslüman kimliği dolayısıyla söz konusu faaliyetlerin yürütülmesindeki dini etkinin (%35,7) de ön plana çıktığı görülmektedir. İnsani yardımlarda öncü olması ve kalkınmayı teşvik edici faaliyetleri dolayısıyla dış politikada “İnsani Diplomasi” yürütüldüğü görüşünü öncelik olarak gören katılımcıların oranı ise %16,6’dır. Bu görüşlerin dışında Türkiye’nin kendi ülkeleriyle olan diplomatik faaliyetlerinin altındaki sebebin karşılıklı faydaya dayalı kazan-kazan yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştiğini düşünenler de mevcuttur (%33,3).

Elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların %4,7’si Türkiye’nin söz konusu ülkeler ile olan diplomatik faaliyetlerini sağlık sektörü üzerinden sürdürüldüğünü düşünmektedir. Sağlık diplomasisi yaklaşımı, çalışmaya Somali’den katılanların %6,6’sını oluşturmaktadır. Katılımcıların küçük bir kısmının Türk diplomatik faaliyetlerini sağlık üzerinden okuması, Türkiye’nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin tanıtımını iyi yapamadığına işaret etmektedir. Bu noktada sağlığın yumuşak güç olma potansiyeli olmakla birlikte bunun için yapılan yardım ve yatırımların duyurulması önem taşımaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların %21,4’ü Türkiye’nin diplomatik faaliyetlerinin arkasındaki itici gücün siyasi iktidar olduğu görüşünü vurgularken aynı zamanda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Türkiye’nin diplomatik faaliyetlerinin arkasındaki itici gücün siyasi irade olduğu ve kendi ülkelerinin dış dünya ile bağlantısı olduğuna dair düşünce, siyasi yaklaşımlar başlığı altında ifade edilmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın etkisinden bahsedilen görüşler aşağıda yer almaktadır;

“Sayın Erdoğan, iki ülke arasındaki ilişkileri ilerletmenin arkasındaki akıldır.”

Türkiye’nin sizin için ne anlam taşıdığı sorusuna görüşme yapılan kişilerden birisi “*Recep Tayyip Erdoğan*” cevabını vermiştir

“Erdoğan Beyi burada herkes seviyor Türkiye'nin yardımları eskiden de vardı. Ancak Erdoğan Bey'in girişimleriyle faaliyetlerin daha da arttığı kanısındayım.”

“Türkiye'nin devlet başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Afrika'ya açılım politikası sayesinde, Somali gibi ülkeler ile olan ve yüzyıllar önce unutulmuş ilişkiler yeniden kuruldu ve Somali'nin dünyaya açılmasına katkı sağladı. Somali halkının gönlünü kazandı ve onun Somali'ye gelişi ile ülkenin kaderini değiştirmiş oldu. Onun sayesinde başlayan ilişkiler halen devam ediyor.”

Buna karşılık bazı katılımcılar Türkiye'nin diplomatik faaliyetlerinin devletin kendinden geldiğini ve siyasi iradeye bağlı olmadığını vurgulamıştır.

“Şahsen pek etkili olduğunu zannetmem. Şunu unutmayalım bir kişi olarak, elbette bir kurum veya bir yönetici olarak muhakkak etkili olabilir.”

Bir görüşmeci Türkiye ile Afganistan arasındaki faaliyetlerin siyasi irade ile ilişkisi sorusuna kurumlarının kişilere bağımlı olmadığını ifade etmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin etkisi büyüktür. Burada kişiler ve partiler esas alınmaz, devletler ve kurumlar inkâr edilemez.”

Tablo 2'teki veriler ülke çapında incelendiğinde araştırmaya Somali'den katılanların %40'ı Türkiye ile Somali arasındaki ilişkilerin çok boyutlu ticari, askeri, eğitim ve sağlık olmak üzere stratejik ortaklığa dayalı olduğu görüşünü savunurken Türkiye'nin yurtdışındaki en büyük askeri üssünün de Somali'de bulunduğunu vurguluyor. Araştırma Afganistan'dan katılanların %16,6'sı siyasi etkiden bahsederken çoğunluğu siyasi iktidarın değişebileceğinden, diplomatik ilişkilerin siyasete bağlı olmadığını ve devletin varlığından ötürü gerçekleştiğini ifade etmiştir. Araştırmaya Afganistan'dan katılanların üçte biri (%33,3) gelecekte sağlık ile ilişkili faaliyetlerin “Müslüman” bir ülke olması dolayısıyla Türkiye ile yapılmasını istediklerini belirtmiştir. Birbirini destekleyen ve yakın kategorilerden oluşan diplomatik faaliyetlerin kapsamı teması katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında stratejik ortaklık kategorisi çerçevesinde görüş beyan eden 42 kişinin %33,3'ü ilişkilerin insani boyutundan ziyade maddi boyutunu vurgulamış ve havalimanı, hastane, otoyol, liman yapımı ve çeşitli anlaşmalar ile karşılıklı faydaya dayalı ilişkilerdeki farkındalıklarını “stratejik ortaklık” yaklaşımı şeklinde dile getirmişlerdir. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin Müslüman kimliğinin söz konusu coğrafyalarda avantaj olduğu çıkarımı yapılabilir. Sağlık diplomasisi kategorisinin oldukça düşük bir seviyede olması, sağlık ile ilgili faaliyetlerin niteliği, kalitesi, vb. faktörlerin etkisinin yanı sıra sosyokültürel etkinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcılar tarafından, Türkiye'nin diplomatik faaliyetlerinin dini ve kültürel bağlar yaklaşımıyla gerçekleştiğine dair görüşler aşağıdaki gibidir;

“Türkiye sadece Somaliler için değil hem İslam ülkeleri için hem de diğer batılı ülkeler için stratejik konumu itibarıyla çok büyük öneme sahip olan bir ülkedir. Özellikle Orta Doğu'nun bugünkü durumu bakıldığı zaman Türkiye'nin bölgedeki önemini arttırdığını gösterir. Somali için Türkiye kardeş bir ülke olarak görmektedir. Müslüman ülkelerin bugün mazlumun yanında duran ve kardeşliğini hissettiren tek

ülke Türkiye’dir. Türkiye’nin Somali’deki varlığı ve Somali halkına olan destekleri Somalilerin tarafından Minnetle karşılanmış ve Türkiye’nin kardeşlik rolünü her zaman sevgi ile karşılanmıştır”

“İslam dünyasında öncüler”

“Türkiye Somali’ye dost Müslüman bir ülke. Ayrıca Türk Hükümeti Somali’nin sorunlarını bilmekte”

Bir başka katılımcı ise gelecekte Afganistan’da sağlık altyapısı ile ilgili yatırım yapılacak olsa hangi ülke ile gerçekleşmesini istersiniz sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır;

“Türkiye ile yapılması taraftarıyım. Sağlık alanında birçok ülkeden iyi olması ve Müslüman olmasından dolayı”.

“Gerek jeopolitik olarak gerekse uluslararası arenada mazlumların, özellikle de Müslüman toplulukların sesi olagelmıştır”

Tablo 3. Türkiye’nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin “Kapsamı” Teması				
Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerin Kapsamı (%)	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Hizmet Sunumu	%66,6	%83,3	%63,3	%66,6
Altyapı	%59,5	%66,6	%23,3	%66,6
Eğitim	%33,3	%50	%30	%33,3

Tablo 3’teki veriler incelendiğinde çalışmaya katılan 42 sağlık aktörünün %66,6’sı Türkiye’nin sağlık diplomasisi faaliyetlerinin çoğunu hizmet sunumunun oluşturduğunu düşünmektedir. Bu şekilde düşünen katılımcılara göre en önemli faaliyet inşa edilen hastanelerde verilen sağlık hizmetidir.

Katılımcılar; sağlık hizmeti sunumunun sağlık ile ilgili faaliyetlerde en büyük etkiye sahip olduğunu, sağlık hizmeti sunumunun kapsamı noktasında önleyici bir nitelik taşıdığını ve bundan dolayı kaliteli olduğu görüşünde bulunmuşlardır:

“Erdoğan hastanesi, Türkiye’nin Somali’de uyguladığı başarılı sağlıkla ilgili projelere iyi bir örnek olmakla birlikte, temel sağlık hizmetleri programları hakkında daha fazla bilgi almaktan ve ülke çapında Somali’de hem önleyici hem de iyileştirici olmasından dolayı kendi adıma memnuniyet duyuyorum.”

Bu konu ilgili olarak Afgan bir katılımcı sağlık hizmetine ulaşımın temel ihtiyaç olması dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirebileceğini ifade etmiştir:

“Sağlık temel bir ihtiyaç olduğu için bu alanda atılan her bir adım ülkeleri ve halkaları daha da birleştirir.”

“Afganistan’da birçok Türk hastanesi şu an aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra zaman zaman yardım kuruluşları tarafından ameliyat veya tarama programları da sık sık yapılmaktadır.”

Buna karşılık Sudan’dan bir katılımcı Türkiye’nin faaliyetlerinin destekleyici bir nitelik taşımadığını ve gününbirlik faaliyetler olduğunu ifade etmiştir:

“Sadece günlük aktiviteler destekleyici programlar değil”.

Tablo 4. Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin "Verimliliği" Teması				
Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin Verimliliği (%)	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Kısmen Karşılıyor	%47,6	%50	%43,3	%66,6
Karşılamıyor	%28,5	%16,6	%30	%33,3
Tamamen Karşılıyor	%12	%16,6	%13,3	
Yorumsuz	%12	%16,6	%13,3	

Tablo 4'teki verilere göre her üç ülkedeki katılımcılarında büyük çoğunluğu (%47,6) Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin ilgili ülkedeki ihtiyacı kısmen karşıladığına yönelik görüşte bulunmuştur. Katılımcıların %28,5'i ise söz konusu faaliyetlerin var olan ihtiyacı hiç karşılamadığı şeklinde görüş beyan etmiştir. Bu noktada diplomatik ilişkilerin iyi olduğu ülkelerin sağlık yardımlarına ve yatırımlarına ortak edilmesi hem maliyeti azaltacaktır ve hem de ihtiyacın karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Türk diplomatik faaliyetlerinin kapsamı temasındaki (Tablo 2) "Sağlık Diplomasisi" kategorisinin düşük olmasının sebebi Türkiye'nin Somali, Sudan ve Afganistan'daki sağlık ile ilgili faaliyetlerinin ihtiyacı karşılayamaması kanaati (Tablo 4) ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 5. Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin "Avantajları" Teması				
Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinde Avantajları (%)	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Sosyo-Kültürel (Din, Tarihsel Süreç Güven)	%40,4		%40	%83,3
Kalite (Eğitim, Hizmet, Altyapı)	%38,1	%16,6	%33,3	%83,3
İlk Müdahale (Anında müdahale, ulaşılabilirlik, acil yardım)	%28,5		%36,6	%16,6
Süreklilik	%21,4		%23,3	%33,3
Tamamlayıcı Bir Nitelik Taşınması	%11,9		%16,6	

Tablo 5'e göre çalışmaya katılan 42 kişinin %40,4'ü Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetlerinde sosyo-kültürel yaklaşımların bir avantaj olduğunu düşünürken %38,1'i sunulan sağlık hizmeti, sağlık eğitimi ve sağlık ile ilgili altyapı faaliyetlerinin "kalitesinin" bir avantaj olduğu görüşünde bulunmuştur. Katılımcıların %28,5'i anında müdahale, acil yardım ve ulaşılabilirliğin, Türkiye için sağlık diplomasisi faaliyetlerinde bir avantaj olduğu görüşünü savunurken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın etkisi dolayısıyla olduğunu ifade etmektedir. Araştırmaya katılanların %21,4'ü ise Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin uzun vadeli ve sürekliliği olması dolayısıyla avantajı olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %11,4'ü ise Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin (sağlık hizmeti, sağlık eğitimi, sağlık yatırımları vs.) tamamlayıcı bir nitelik taşıması dolayısıyla avantajı olduğu görüşünde bulunmuştur.

Tablo 5, ülke bazında incelendiğinde çalışmaya Somali'den katılanların %33,3'ü Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin kaliteli olmasından dolayı avantajı olduğu vurgusunu yaparken, %36,6'sı ilk yardım ve anında müdahalenin etkisinin daha fazla olduğunu özellikle terör saldırılarının yoğun olmasından dolayı ulaşılabilirliğin bir avantaj olduğunu düşünmektedir. Somalilerin %23,3'ü ise süreklilik oluşturması açısından önleyici sağlık hizmetlerine yönelik çalışmalara ve Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi'nin açılmasını öne çıkarmıştır. Somalilerin %16,6'sı ise Sağlık hizmetinin (Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi) yanı sıra sağlık eğitimi (Sağlık Bilimleri Üniversitesi Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan SHMYO) ile tamamlayıcı bir nitelik taşıdığını ve bu yüzden avantaja sahip olduğunu düşünmektedir.

Görüşmeciler genel olarak söz konusu faaliyetlerin gerçekleşmesinde Türkiye'nin Sosyo-Kültürel etkisinin (din, tarihsel süreç, güven) Türkiye'ye avantaj sağladığından bahsetmişlerdir:

"Zor duruma ilk müdahalede bulundular ve yardım ettiler ve hükümetin her yönüyle ilgileniyorlar, bu yüzden iyi biliniyorlar ve memnuniyetle karşılanıyorlar. Projelerinin çoğu başarılı oldu, bu yüzden insanlar onlara güveniyorlar."

"Afganistan ve Türkiye arasında geçmişten bu yana derin bir sosyo-kültürel ilişki söz konusudur. Afganistan Türkiye Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanıyan ikinci ülkedir. Afganistan ve Türkiye birbiriyle kardeş ve dost ülkedir. En sıkıntı ve zor dönemlerde birbirini desteklemiş ve yardım etmiştir. Afgan halkı Türk milletine inandığı kadar hiçbir millete inanmaz. Gerek siyasi gerek ekonomi gerek sosyokültürel ilişkilerini her zaman payidar ve zinde tutmuştur. Biz Türk halkından razıyız Allah da onlardan razı olsun. Biz her zaman Türk halkının yanındayız."

"Türkiye hem ırk hem din açısından Afganistan ile kardeş ülkedir. Dolayısıyla sosyo-kültürel anlamda önemli konumda yeri vardır. Afgan halkı Türk milletiyle kolaylıkla anlaşabilir ve iletişim kurabilir."

"Türkiye, Somali'nin tanıdığı tek sadık ortaktır. Çünkü Türkiye, desteğe ihtiyaç duyulduğu anda Somali'yi destekledi. 2011 yılında, Somali tarihteki en kötü kışığı yaşadı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, daha önce Türkiye'nin başbakanı Somali'ye geldi. Söz verdiği gibi muazzam bir insani destek verdi ve"

ayrıca tüm Türkiye halkı ile cömertliği ve merhametiyle dünyayı teşvik etti. O zamandan beri Erdoğan ve Türkiye halkı, öncü ve katalizör olarak Somali ve halkının gerçek ve sadık ortağı oldu.”

“Ben bir politikacı değilim ama Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi İslam'ın onurunu yeniden inşa etmeye ve yeniden kazanmaya çalışıyor ve bir gün Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm dünyada hüküm sürdüğünü görmek istiyorum.”

Tablo 5'e göre çalışmaya Afganistan'dan katılanların %83,3'ü ise Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinde kalitenin (sağlık hizmetinde, altyapıda, eğitimde) avantaj sağladığını düşünmektedir. Bu noktada Afganistan'da etkin olarak faaliyet gösteren TİKA'nın etkisi özellikle kalite anlamında ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6. Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin “Katkısı” Teması				
Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin Katkısı (%)	Toplam Katılım %	Sudan	Somali	Afganistan
Özel Sektöre Katkı	%35,7	%16,6	%40	%33,3
İmaja Katkı	%31	%16,6	%26,6	%66,6
Askeri Katkılar	%19		%23,3	%16,6
Kültürel Katkılar	%16,6		%16,6	%33,3
Siyasi Katkılar	%14,2	%16,6	%13,3	%16,6

Tablo 6'deki veriler doğrultusunda araştırma kapsamında görüş beyan eden 42 katılımcının %35,7'si Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin özel sektöre katkı sağladığını, iki ülke arasındaki iş birliği ve yatırımın artmasına sebep olduğunu öne çıkarmıştır. Yapılan bir hastane, sağlık hizmeti ya da sağlık personeli eğitim protokolü ve ardından farklı sektörlerde yapılması planlanan yatırım kararları, projeler buna bağlı olarak iki ülke arasındaki ticaret hacminin artması diğer sektörler ile olan ilişkileri dolaylı olsa da etkilemektedir. Bu kategori Türkiye'nin diplomatik faaliyetlerinin kapsamı temasındaki “stratejik ortaklık” yaklaşımı ile birlikte değerlendirilebilir. Çalışmaya katılan sağlık aktörlerinin %16,6'sı dil eğitimi veren kurumlardaki artışa dikkat çekerek kültürel olarak katkı sağladığını beyan etmişlerdir.

Görüşmeciler sağlık ile ilgili faaliyetlerin, Türk diline olan ilgiyi arttırdığını ve bununla ilgili bazı kurumların faaliyet gösterdiğine dair görüş belirtmiştir:

“Somali'de Türkçe Dilleri çalışması Somali'de yıldıan yıla oldukça popüler hale geliyor.”

“Somalili vatandaşların Türk dilini öğrenebileceği, sağlıkla ilgili veya genel olabileceği birkaç kurum var.”

“Somali'de herkes Türkçe öğrenme cabası var özellikle gençlerde, işsiz olanlar bile Türkçe öğrenip Türkler den iş buluyorlar ve tercümanlık yapıyorlar Somali'de Türkçe öğrenilen merkezler açılmıştır.”

Tablo 6'deki veriler ülke bazında incelendiğinde ise araştırmaya Somali'den katılanların %40'ı sağlık diplomasisi faaliyetlerinin özel sektörü canlandırdığını, havalimanı, yol, hastane, okul ve cami inşa edilmesi ile ilişkili olduğunu düşünmektedir. Somalili katılımcıların %23,3'ü Türkiye'nin yurtdışındaki en büyük askeri üssünün Somali'de bulunması, diplomatik sağlık faaliyetlerinin askeri anlamdaki katkısının bir sonucu olduğu görüşündedir. Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin farklı alanları etkilediği, ilişkilere çok boyutlu bir nitelik kazandırdığı görülmektedir. Sağlık ile ilgili faaliyetleri tek taraflı olarak "sağlık" özelinde değerlendirmek sağlığın yumuşak güç olabilmesine engel oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sağlığın devletlerin sadece sağlık bakanlıklarına bırakılmayacak kadar politik bir nitelik taşıması dolayısıyla dış işleri bakanlığı ile koordineli olmasının avantaj sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcılar, Türkiye'nin Somali'ye olan ilgisinin artmasının iki ülke arasındaki yatırımların artmasına ve özel sektörün canlanmasına sebep olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

"Somali halkının en zor döneminde yanında olan tek devlet unvanını kazanan Türkiye Somali insanların gönlüne yerleşmiş ve bu ziyaret sayısında tüm Somali iş insanları diğer ülkelerdeki sermayelerini çekerek Türkiye yatırım yapmalarını sebep oldu. Her gün büyüyen iki ülkenin ilişkileri Somali kardeş Türkiye devletinin sayesinde tüm zorlukları aşmaktadır."

Başka bir katılımcı ise Türkiye'nin Somali'de ilk olarak hastane ve sonrasında havalimanı ve liman inşa ettiğini ve işlettiğini şu şekilde aktarmıştır:

"Türkiye, Somali'ye hiçbir ülke giriş yapmıyorken Türkler Somali'ye gelip önce hastaneye, sonra havalimanı ve limanı inşa edip işletmişler. Bana göre Türkiye benim ikinci vatanım. Allah Sizleri korusun".

Afgan bir katılımcı Afganistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Türkiye'nin ekonomik gelişimine bağlı olarak Afganistan'daki yatırımlarını arttırdığını ifade etmiştir:

"Özellikle son 10 yıl Türkiye'nin ekonomisinin iyiye gitmesi ile ve Afganistan yıllar boyunca bir savaş altına ezilmesi ile her zaman Türkiye sahiplenmiş gereken her türlü destekte bulunmuştur. Türkiye Afganistan'ın yer altı projelerini desteklemekte büyük yatırımlar yapmaktadır".

"Türkiye son 10 yılda askeri, ticari, eğitim, sağlık, sosyal ve birçok alanda Afganistan'a büyük yatırımlar yapmaktadır."

Tablo 7. Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinde Rakipleri

Ülkeler	Sudan'da faaliyet gösteren ülkeler	Somali'de faaliyet gösteren ülkeler	Afganistan'da faaliyet gösteren ülkeler
Sudan		N:5	
Mısır		N:5	
İran		N:3	N:1

Katar	N:1	N:16	
Çin	N:2	N:2	
Suudi Arabistan	N:2	N:4	
Bahreyn		N:2	
İtalya	N:1	N:3	
Birleşik Arap Emirlikleri		N:6	
ABD	N:1	N:3	N:3
İsveç		N:3	
İngiltere	N:1	N:2	N:1
Almanya		N:2	N:3
Suriye		N:1	
Rusya		N:1	N:1
Fransa			N:1
Hindistan			N:2
Kuveyt	N:2		N:1
Japonya	N:2		
Pakistan			N:2
Diğer Ülkeleri			N:1

Tablo 7’de ki veriler doğrultusunda katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

“Gördüğüm kadarıyla Somali’de şu anda sağlıkla ilgili faaliyet gösteren Türkiye’den başka herhangi bir ülke bulunmamaktadır”

“Başka hiçbir ülkenin Somali’de sağlık ile ilgili doğru düzgün bir faaliyeti bulunmamaktadır.”

“Katar, Sudan, Suudi Krallığı, Emirlikler ve Bahreyn, terörist saldırıların meydana gelmesi gibi acil durumlarda Somali’ye yardım ediyor, ancak Türkiye düzeyinde değil.”

“Türkiye, Somali’de sağlıkla ilgili en büyük faaliyetlere sahiptir. Somali’de tıbbının bulunabileceği başka ülkeler de var, ancak Türkiye kadar etkili değiller.”

“Somali halkı olarak yardım için gelen herhangi bir ülkeyi görmek istiyoruz. Çünkü bağışçuları birbirinden ayırmanın zamanı değil ama şahsen Müslüman ülkeleri tercih ediyorum.”

“Çin. Komünist bir ülke olmasına rağmen, kalkınma projeleri gibi birçok konuda iyidirler. Somali projelerinin maliyetini karşılayabiliyorsa, Çinliler büyük bir fark yaratabilir.”

“Çin Somali sağlık bakımı için kalkınma altyapısına katkıda bulunabilir, Çin birçok Afrika ülkesine yardımcı oldu ve sağlıkla ilgili altyapılarını geliştirdi.”

Görüşmeciler Somali’de sağlık ile ilgili konularda Türkiye haricindeki ülkelerin de faaliyet gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Herhangi bir ülkenin Türkiye'ninki gibi Somali'de sağlıkla ilgili faaliyetlerde büyük rol oynamasını beklemiyordum. Ancak birkaç ülke Katar gibi çalışıyor.”

“Türkiye'nin yaptığı gibi Somali halkına yardım etmek için gelen başka ülkeler de var, en önemli ülke Somali halkına ücretsiz sağlık hizmeti vermek için büyük bir hastane inşa eden BAE idi. Hastaneler inşaatı bitmeden önce askeri eğitim tesisleri ile halk sağlığı merkezini kurdular. Katar gibi başka ülkeler de var.”

Görüşmeciler gelecekte Afganistan'da sağlık ile ilgili yatırım faaliyetlerini hangi ülkenin gerçekleştirmesini istersiniz sorusunu sebepleriyle şu şekilde yanıtlamıştır:

“Türkiye ve Almanya. Çünkü Türkiye'de birçok öğrenci farklı alanlarda eğitim görmekte ve hazır bir altyapı var. Almanya çünkü bu ülke her yıl milyarlarca dolar sağlık sektöründe Afganistan'a yardım ediyor.”

“Türkiye ve Katar. Çünkü Katar ve Türkiye Somali'ye yardım sağlıyor ve Somali'deki siyasi duruma ilgi duyuyorlar”.

Çalışma kapsamındaki katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda Afganistan'da sağlık ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar arasında en fazla ABD ve Almanya olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 8). NATO bağlantısı dolayısıyla söz konusu ülkeler sağlık ile ilgili olarak faaliyetlerini Afganistan'da sürdürmektedir. Somali'de faaliyet gösteren ülkeler içerisinde en etkin ve rakip olarak Çin'in olması beklenirken Türkiye'nin daha etkin olduğu görülmektedir. Bunun arkasındaki itici gücün dini ve kültürel bağlar yaklaşımı olduğu söylenebilir (Tablo 2).

4. SONUÇ

Türkiye'nin uluslararası sağlık ile ilgili faaliyetlerinin etkisi ve dış politikaya katkısını dolayısıyla yumuşak gücünü tespit etmek ve bu anlamda Türkiye'nin uluslararası sağlık stratejisine öneride bulunma amacını taşıyan bu çalışmada; Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin yoğunlaştığı Somali, Sudan ve Afganistan'daki yerel sağlık aktörlerinin görüşleri dikkate alınmıştır. Bu maksatla çalışma kapsamında bilgisine başvuru alan kişilerin, iki ülke arasındaki gelişmeleri bilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmaya konu ülkelerdeki yerel sağlık aktörlerinin görüşleri dikkate alındığında, Türkiye ve araştırmaya konu ülkeler arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu fakat Türkiye'nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin var olan ihtiyacı karşılamadığı tespit edilmiştir. Türk diplomatik faaliyetlerinin sağlık üzerinden değerlendirildiği görüşlerin oldukça düşük olması sağlık ile ilgili faaliyetlerin tanıtımının yeterince yapılmadığını ya da yeterince etkili olmadığını göstermektedir. Somali, Sudan ve Afganistan'da sürdürülen sağlık ile ilgili faaliyetlerin genellikle hizmet sunumu ve altyapı faaliyetleri olduğu ve bu faaliyetlerin en çok özel sektöre katkı sağladığı tespit edilmiştir. Somali'deki havalimanı inşası ve işletmesi, çeşitli yollar ve ticari nitelikli anlaşmalar yerel sağlık aktörleri tarafından bu

kapsamda değerlendirilmiştir. Sağlık sektörü üzerinden başlayan faaliyetler özellikle Somali’de özel sektöre de katkı sağlamıştır.

Çalışma kapsamında görüş beyan eden katılımcıların çoğu gelecekte Türkiye’nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinden sağlık eğitiminin artması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca Türkiye’nin üçüncü basamak sağlık hizmeti götürdüğü Somali ve Sudan’da aynı zamanda eğitim faaliyetlerinin de yürütülmesi tamamlayıcı ve sürekliliği olması açısından yerel sağlık aktörleri tarafından avantaj olarak görülmektedir. Bu ülkelerdeki yerel sağlık aktörlerinin Türkiye’den beklentisi sağlık eğitiminin ve hizmetinin kapsamının genişletilmesidir.

Somali, Sudan ve Afganistan’daki Türk diplomatik faaliyetlerinin kapsamı ve niteliği incelendiğinde; Türkiye’nin Müslüman kimliğinin söz konusu coğrafyalarda avantaj olduğu çıkarımı yapılabilir. Türkiye’nin sağlık ile ilgili faaliyetlerinin yoğunlaştığı ülkelerin çoğunun Müslüman olması iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerden Somali’de sağlık ile ilgili faaliyet gösteren Türkiye haricindeki ülkelere bakıldığında yine Müslüman kimliği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yerel sağlık aktörlerinin çoğu Türkiye’nin dış politikasını dini ve kültürel bağları üzerinden değerlendirmektedir.

NATO’nun etkili iki üyesi olan Almanya ve ABD Afganistan’daki varlığı sağlık alanında da etkisini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sağlığın devletlerin sadece sağlık bakanlıklarına bırakılmayacak kadar politik ve stratejik olduğu çıkarımı yapılabilir. Türkiye’nin diplomatik faaliyetlerinin sağlık üzerinden değerlendirildiği görüşlerin düşük olması sağlık ile ilgili faaliyetlerin niteliği, kalitesi, vb. faktörlerin etkisinin yanı sıra sosyokültürel etkinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada sağlık diplomasisi faaliyetlerinin etkili olmasının sağlık ile ilgili faaliyetlerin verimliliği ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Somali, Sudan ve Afganistan’daki sağlık ile ilgili faaliyetler karşılaştırıldığında ise TİKA’nın Afganistan’da daha az maliyetle daha etkili olduğu söylenebilir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin kaynaklarını etkisiz bir politika aracı olarak değerlendirmesi kaynak israfı olacaktır. Bu yüzden Türkiye’nin Sudan, Somali ve Afganistan’da gerçekleştirmiş olduğu sağlık ile ilgili faaliyetlerinin verimliliği yumuşak güç olma potansiyeli ile ilişkilidir. Bu yüzden farklı coğrafyalara yönelik politikalarda dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de ihtiyacın ne olduğunun tespit edilmesi ve ilgili ülkeye yönelik kalkınma yardımı ya da insani yardım yapılırken yerel aktörler ile koordineli bir şekilde bu faaliyetlerin yürütülmesidir.

Çalışma kapsamında Türkiye’nin Somali, Sudan ve Afganistan’daki sağlık ile ilgili faaliyetlerinin ihtiyacı karşılayamadığı ya da kısmen karşıladığı gözlemlenmiştir. Sağlığın dış politikada yumuşak güç unsuru olabilmesi için sağlık ile ilgili yürütülecek faaliyetlerde yerel aktörlerin öneri ve görüşlerinin alınması bilgi ve tecrübelerinden faydalanılması, söz konusu faaliyetler için harcanan kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin Somali, Sudan ve Afganistan'daki sağlık diplomasisi faaliyetlerinde en çok altyapı faaliyetleri ve hizmet sunumunun gerçekleştiği görülmektedir. Türk doktorların ve yardımcı sağlık personellerinin ulaşım sorunları ve kaynak eksikliği göz önüne alındığında, yerel aktörlerin de talepleri doğrultusunda sağlık eğitiminin artması uzun vadede daha faydalı olacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'nin tek başına Somali, Sudan ve Afganistan'ın sağlık altyapısını tesis etmesi var olan ihtiyacı karşılayamadığı için mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerin iyi olduğu ülkelerin (Katar, Azerbaycan vb.) sağlık yardımlarına ve yatırımlarına ortak edilmesi hem maliyeti azaltacaktır ve hem de ihtiyacın karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bireysel gayretleri dolayısıyla yürütülen bu faaliyetlerin uzun vadeli stratejik devlet politikası haline gelebilmesi ve siyasi konjonktürden etkilenmemesi için özel sektörün ikili ilişkilerde daha fazla öne çıkması gerekmekte olup TİKA'nın Somali ve Sudan'da sağlık hizmeti sunumunda daha çok işin içinde olmasının daha sağlam ilişkiler kurulmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin insani kapsamda sürdürdüğü sağlık ile ilgili faaliyetlerin dış politikasında kullanabilmesi için daha organize ve sistemli bir şekilde sürdürülmesinin uzun vadede faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AFAM (2018) <https://www.afam.org.tr/turkiye-afrikailiskilerinde-yumusak-guc-unsuru-egitim/> (ET: 2.09.2019)

Ağırbaş, İ. (2016). Hastane Yönetimi ve Organizasyon. Siyasal Kitabevi.

Başer, D.A., Kahveci, R., Koç, M., Kasım, İ., Şencan, İ., Özkara, A. (2015). Etkin Sağlık Sistemleri için Güçlü Birinci Basamak. Ankara Medical Journal, 15(1), <http://dx.doi.org/10.17098/amj.47853>

Ekşi, M. (2014). Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası. Siyasal Kitabevi.

Girgin, K, (1975). Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı, Ankara: Türkiye İş Bankası, 134 1

Gliner, J. A., Morgan, G. A., Leech, N. L. (2011). Research methods in applied settings: An integrated approach to design and analysis. Routledge.

Hayran, Osman (2017). "Sağlık Diplomasisi ve Küresel Sağlığa Etkisi". Sağlık Diplomasisi. Ed. Ö. Olcay. İstanbul: Medipol Üniversitesi. 19-22.

İNSAMER (2018) Url: https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html (ET:9.9.2019)

İskit T, (2020). Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 3-5.

- Kadıoğlu, M., Tutar, N. Türkiye'nin Kendine Has Yumuşak Güç Yöntemi Olarak Sağlık Yardımlarının Değerlendirilmesi. *Anasay*, (8), 163-172, <https://doi.org/10.33404/anasay.564875>
- Kahraman, N., Cinman, M. (2010) Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 60-71. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.551365>
- Karabektaş, S. (2018). Global health diplomacy (Master's thesis, Middle East Technical University), 82-85
- Nye, J. S. (2004). *Yumuşak Güç* (Çev. Aydın R. İ). Ankara: Serbest Akademi Yayınevi.
- Kürkçüoğlu, Ö., (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 35(1), 309-335
- Lee K., McInnes C., (2012) *Global Health & International Relations* (Polity Press Cambridge, UK, 50.
- Michaud, J. Kates, J. (2013). Global health diplomacy: advancing foreign policy and global health interests. *Global Health: Science and Practice*, 1(1), 24-28.
- Nicolson, H. (1988). *Diplomacy*. Georgetown Univ Inst for the, <https://doi.org/10.1080/1350176042000311907>
- Russo, G., Shankland, A. (2014). Brazil's engagement in health co-operation: what can it contribute to the global health debate?. *Health policy and planning*, 29(2), 266-270, <https://doi.org/10.1093/heapol/czt014>
- TASAM (2016) https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_SAGD_SaglikVizyon_TR_pdf_79820453-0e34-4eb0-b70c-45c145477250.pdf (ET: 6.8.2019)
- Resmî Gazete (2018), 15.03.2018 Tarih ve 30361 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315.htm> (E.T:6.8.2019)
- Thompson, D. (2005). China's Soft Power in Africa: From the " Beijing Consensus" to Health Diplomacy. *na*. 21:(3-11).
- TİKA (2015), Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı, Kalkınma Yardımları Raporu, url: <https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%20> (ET:7.5.2019)
- Yağmurlu, A. (2007). Halkla ilişkiler yöntemi olarak kamu diplomasisi. *İletişim Araştırmaları*, 5(1), 11.
- Yıldız, M. (2013). Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki Rolü (2001-2011). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 183-212.
- Youde, J. (2008). *Health Diplomacy as Soft Power: The PRC and Africa* 4898, 27–30). San Francisco.